

ПОНЯТТЯ ТА ІСТОРИКО-ПРАВОВЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ІНСТИТУТУ ЗВІЛЬНЕННЯ ВІД КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ

Інститут звільнення від кримінальної відповідальності має значне соціально-правове значення, адже допомагає державі протидіяти злочинності, узгоджується із загальною тенденцією розвитку кримінального законодавства в бік пом'якшення відповідальності за менш значні злочини поряд із посиленням відповідальності за більш тяжкі злочини.

Ця тема є досить актуальною, адже поширення цього інституту кримінального права так і не узгодило поняття та сутності звільнення, не усунуло прогалини у застосуванні певних видів звільнення від кримінальної відповідальності в Україні.

Ця тема була предметом дослідження багатьох науковців, зокрема її досліджували: Ю. В. Баулін, П.П. Андрушко, С. В. Дрьомов, О. О. Дудоров, О. О. Житний, І. О. Зінченко, О. Ф. Ковітіді, А. А. Музика, О. В. Палійчук, М. І. Хавронюк, С. М. Школа та деякі інші науковці сучасності.

Серед написаного на цю тему важко знайти узгодженої відповіді щодо юридичної природи інституту звільнення від кримінальної відповідальності. Деякі криміналісти вважають, що це одна з форм звільнення від покарання, інші – що звільнення від кримінальної відповідальності рівнозначно звільненню від покарання, треті розглядають цю інституцію як реакцію держави на посткримінальну поведінку особи, яка не потребує винесення обвинувального вироку, оскільки мета покарання може бути досягнута і без реалізації кримінальної відповідальності.

Вчені дають різні визначення щодо поняття звільнення від кримінальної відповідальності. Так, Ю. В. Баулін під звільненням від кримінальної відповідальності розуміє передбачену законом відмову держави від застосування до особи, яка вчинила злочин, обмежень її певних прав і свобод, визначених Кримінальним кодексом України [1, С. 185 - 207]. Т. Б. Ніколаєнко вважає, що звільнення від кримінальної

відповідальності – це реалізація державою в особі відповідного суду свого повноваження, згідно з яким вона відмовляється за наявності підстав та певних умов, передбачених Кримінальним кодексом України, від державного осуду особи, яка вчинила злочин, а також застосування до неї заходів кримінально-правового характеру [2, С. 370 - 376]. В. С. Єгоров визначає звільнення від кримінальної відповідальності як незастосування до особи, винної у вчиненні суспільно небезпечного діяння, негативних правових наслідків, передбачених законом за його вчинення, у зв'язку з випадінням або суттєвим зниженням суспільної небезпеки злочинного діяння або особи, що його вчинила [3, с. 279]. О. О. Дудоров і Є. О. Письменський під звільненням від кримінальної відповідальності розуміють відмову держави від офіційного осуду особи, діяння якої містить склад конкретного злочину, унаслідок чого така особа уникає кримінально - правових заходів несприятливого характеру, які могли бути накладені на неї у зв'язку з її засудженням [4, С. 46 - 52].

Пленум Верховного Суду України у Постанові від 23.12.2005 року №12 визначає, що звільнення від кримінальної відповідальності – це відмова держави від застосування щодо особи, котра вчинила злочин, установлених законом обмежень певних прав і свобод шляхом закриття кримінальної справи, яке здійснює суд у випадках, передбачених Кримінальним кодексом України, у порядку, встановленому Кримінально-процесуальним кодексом України [5].

На нашу думку, для однозначного застосування, розуміння та уникнення суперечностей серед науковців поняття звільнення від кримінальної відповідальності доцільно зазначити у ст. 44 КК України.

Виходячи з визначень науковців, можна сформулювати таке визначення поняття звільнення від кримінальної відповідальності. Отже, звільнення від кримінальної відповідальності – це реалізація державою в особі відповідного суду повноваження, відповідно до якого, за наявності певних підстав і умов, передбачених Кримінальним кодексом України, вона відмовляється від державного осуду особи, яка вчинила злочин, а також застосування до неї заходів кримінально-правового характеру.

Інститут звільнення від кримінальної відповідальності має свою давню історію. Розвиток і становлення цього інституту можна простежити, виділивши наступні етапи:

I етап – 1780 рік до н. е. - XII ст. – характеризується найпростішими видами звільнення від кримінальної відповідальності – відшкодування шкоди потерпілій особі, примирення винного з потерпілим;

II етап – 1468 р. - 1903 р. – як вид звільнення від кримінальної відповідальності з'являється передача особи на поруки. Різниця між інститутом звільнення від кримінальної відповідальності та інститутом звільнення від покарання ще особливо не сприймалась;

III етап – початок XX ст. р. - 1960 р. – приймаються перші кодифіковані нормативно-правові акти, проте значного розвитку інститут звільнення від кримінальної відповідальності не мав;

IV етап – період дії Кримінального кодексу УРСР 1960 р. – з'являються нові заохочувальні норми, інститут звільнення від кримінальної відповідальності та інститут звільнення від покарання вже відмежовувався один від одного;

V етап – прийняття Кримінального кодексу України 2001 р. – інституту звільнення від кримінальної відповідальності присвячено IX розділ, міститься велика кількість заохочувальних норм.

Варто зазначити, що до IX розділу діючого Кримінального кодексу України, зокрема до ч. 1 ст. 44, у 2011 році були внесені суттєві зміни. Це стосується випадків звільнення від кримінальної відповідальності. Якщо раніше особа звільнялась від кримінальної відповідальності у випадках, передбачених Кримінальним кодексом України, а також на підставі Закону України про амністію чи акта помилування, то згідно Закону України «Про внесення змін до Закону України "Про застосування амністії в Україні" та інших законодавчих актів України» від 02.06.2011 № 3465-VI [6] було внесено зміни до ст. 44 Кримінального кодексу України, і тепер особа, яка вчинила злочин, звільняється від кримінальної відповідальності у випадках, передбачених Кримінальним кодексом України [7]. А відтак, відповідно до ч. 2 ст. 44 Кримінального кодексу України, це здійснюється виключно судом. Відповідно до ст.ст. 1 та 2 Закону України «Про застосування амністії в Україні» може бути звільнено особу від відбування покарання, а не кримінальної відповідальності [8].

Отже, останній етап розвитку і становлення інституту звільнення від кримінальної відповідальності потребує більш глибокого вивчення, опрацювання і вдосконалення відповідно до прийнятих змін.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Баулін Ю. В. Звільнення від кримінальної відповідальності / Ю.В. Баулін // Вісник Асоціації кримінального права України, 2013. – № 1(1). – С. 185 - 207

2. Ніколаєнко Т. Б. Поняття звільнення від кримінальної відповідальності та його зміст / Т. Б. Ніколаєнко // Університетські наукові записки, 2007. – № 4 (24). – С. 370 - 376
3. Егоров В.С. Освобождение от уголовной ответственности: Монография / В. С. Егоров // – М.: Моск. психол.-социал. ин-т, 2002. – 279 с.
4. Дудоров О.О., Письменський Є. О. Звільнення від кримінальної відповідальності, звільнення від покарання та його відбування: порівняльно-правова характеристика / О.О. Дудоров, Є.О. Письменський // Вісник Національної академії прокуратури України, 2010. – № 3. – С. 46 - 52
5. Постанова Пленуму Верховного суду України «Про практику застосування судами України законодавства про звільнення особи від кримінальної відповідальності» від 23.12.2005 № 12 [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/v0012700-05>
6. Закон України «Про внесення змін до Закону України "Про застосування амністії в Україні" та інших законодавчих актів України» від 02.06.2011 № 3465-VI [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/3465-17>
7. Кримінальний кодекс України від 05.04.2001 № 2341-III [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2341-14>
8. Закон України «Про застосування амністії в Україні» від 01.10.1996 № 392/96-ВР [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/392/96-%D0%B2%D1%80>
9. Указ Президента України «Про Положення про порядок здійснення помилування» від 21.04.2015 № 223/2015 [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/223/2015>

Науковий керівник: к.ю.н., доцент
кафедри державно-правових дисциплін Сокуренько О. М.